

Atıf Bilgisi / Reference Information

Güneş, B. S., (2025). Türkiye'nin Göç Politikalarının Tarihsel ve Hukuki Dönüşümü: Uluslararası Göç, İnsan Hakları ve Yargı Kararları Bağlamında Bir İnceleme. *Multidisipliner Yaklaşımlarla Coğrafya Dergisi*, 3(3), 207-224

Türkiye'nin Göç Politikalarının Tarihsel ve Hukuki Dönüşümü: Uluslararası Göç, İnsan Hakları ve Yargı Kararları Bağlamında Bir İnceleme

The Historical and Legal Transformation of Turkey's Migration Policies: An Analysis in the Context of International Migration, Human Rights, and Judicial Decisions

Suha Burak GÜNEŞ

YL. Öğrencisi İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, sbguness25@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel gelişiminden günümüze uzanan dönüşümünü, uluslararası hukuk, insan hakları ve güvenlik perspektifleri çerçevesinde ele almıştır. Araştırmada, Cumhuriyet öncesi ve erken Cumhuriyet dönemindeki nüfus mühendisliği politikalarıyla başlayan göç deneyiminin, 1980 sonrası dönemde düzensiz göç hareketleriyle daha karmaşık bir hal aldığı ve 2011 Suriye kriziyle birlikte kitlesel akınların yönetimi bağlamında yeni bir boyut kazandığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda göç, Türkiye açısından yalnızca demografik bir olgu değil, aynı zamanda devletin ulusal güvenliği, toplumsal yapısı, ekonomik sürdürülebilirliği ve uluslararası ilişkilerini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nin göç yönetiminde kurumsallaşmayı sağladığı, ancak uygulamada entegrasyon politikalarının yetersizliği, geri gönderme merkezlerinde yaşanan hak ihlalleri ve toplumsal uyum sorunlarının önemli sınırlılıklar yarattığı saptanmıştır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi ve yüksek yargı organlarının içtihatları, uluslararası hukuk normlarıyla paralel biçimde göçmenlerin temel haklarının korunmasına katkıda bulunmuş; böylece göç politikalarının yalnızca güvenlik merkezli değil, aynı zamanda insan hakları odaklı bir anlayışla yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç, Göç Politikaları, Mevzuat, Türkiye.

ABSTRACT

This study examines the historical development and contemporary transformation of Turkey's migration policies within the framework of international law, human rights, and security perspectives. The research reveals that migration, which initially emerged through the nation-building policies of the pre-Republican and early Republican periods, became increasingly complex with irregular migration flows after the 1980s, and gained a new dimension in the context of mass influxes triggered by the Syrian crisis of 2011. In this regard, migration is evaluated not merely as a demographic phenomenon but as a multidimensional process that directly shapes Turkey's national security, social structure, economic sustainability, and international relations.

The study finds that the Law on Foreigners and International Protection No. 6458 and the Regulation on Temporary Protection ensured institutionalization in migration governance; however, deficiencies in integration policies, human rights violations observed in removal centers, and persistent challenges in social cohesion remain significant limitations. Furthermore, the jurisprudence of the Constitutional Court and higher judicial bodies has contributed to the protection of migrants' fundamental rights in line with international legal norms, highlighting the necessity of implementing migration policies not only through a security-oriented approach but also with a human rights-based perspective.

Keywords: Migration, International Migration, Migration Policies, Legislation, Turkey.

Giriş

Göç olgusu, insanlık tarihinin en eski ve en süreklilik arz eden dinamiklerinden biri olarak hem toplumsal yaşamın hem de uluslararası sistemin en belirleyici unsurlarından birini oluşturmaktadır. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçişinden itibaren farklı coğrafyalara yönelik hareketliliği, yalnızca demografik bir değişim değil, aynı zamanda siyasal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin de temel belirleyicisi olmuştur. Günümüzde küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte göç, uluslararası ilişkilerden iç siyasete, toplumsal yapılardan bireysel kimliklere kadar geniş bir etki alanı yaratarak çok boyutlu bir araştırma konusu haline gelmiştir. Modern çağda göç, bir yandan işgücü hareketliliği, beyin göçü ve ekonomik fırsatlar bağlamında değerlendirilen gönüllü göçleri kapsarken, diğer yandan savaş, iç çatışma, etnik temizlik, çevresel krizler ve yoksulluk nedeniyle zorunlu olarak gerçekleşen kitlesel hareketleri de içermektedir (Abadan-Unat, 2002).

Göçün küresel ölçekte ulaştığı boyut, 20. yüzyılın sonlarından itibaren uluslararası örgütler, devletler ve akademik çevreler tarafından daha yoğun bir şekilde ele alınmasına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nün raporlarına göre, 2010'ların başında dünyada 200 milyondan fazla insan doğduğu ülkenin dışında yaşamaktadır (UN, 2011a). Bu rakam, göçün yalnızca bireysel bir karar ya da sınırlı bölgesel bir olgu olmadığını, aksine küresel düzeyde uluslararası ilişkilerin, ekonomi-politik süreçlerin ve sosyal yapının yeniden şekillenmesinde temel bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Hollifield'in (2000) ifade ettiği üzere, göç çağdaş uluslararası düzenin merkezine oturmuş; devletlerin güvenlik, ekonomi ve toplumsal uyum politikalarını doğrudan etkileyen stratejik bir mesele haline gelmiştir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde göç, hem tarihsel hem de coğrafi koşullar nedeniyle ülkenin toplumsal ve siyasal yapısını derinden etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde yaşanan zorunlu nüfus mübadeleleri, erken Cumhuriyet döneminde Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen kitlesel göçler, 1960'lardan itibaren Avrupa'ya yönelik işçi göçleri ve sonrasında yaşanan geri dönüşler, Türkiye'nin göçle şekillenen tarihsel deneyiminin farklı boyutlarını ortaya koymaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Buna ek olarak, Türkiye'nin jeopolitik konumu, onu Asya'dan Avrupa'ya uzanan düzensiz göç rotalarının merkezine yerleştirmiş; bu durum Türkiye'yi yalnızca göç veren bir ülke değil, aynı zamanda transit ve hedef ülke haline getirmiştir (Andreas, 2001).

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte Türkiye, modern göç tarihinin en büyük kitlesel hareketlerinden birine tanıklık etmiştir. Birkaç yıl içerisinde milyonlarca Suriyelinin Türkiye'ye sığınması, ülkenin göç politikalarını ve toplumsal yapısını köklü biçimde dönüştürmüş; Türkiye'yi uluslararası göç literatüründe merkezi bir aktör haline getirmiştir. Suriyeli sığınmacılar, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde hukuki koruma altına alınmış; ancak bu durum, uzun vadede toplumsal uyum, ekonomik yük, kültürel etkileşim ve uluslararası sorumluluk paylaşımı gibi çok boyutlu tartışmaları beraberinde getirmiştir (UNHCR, 2001). Göçün tarihsel seyri, yalnızca devletlerin sınır politikaları ya da uluslararası hukuk belgeleri üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm süreçleri, kimlik müzakereleri ve kültürel etkileşimler üzerinden de incelenmelidir. Clifford'un (1994) diaspora kavramı, göçmen toplulukların yeni mekânlarda yalnızca varlıklarını sürdürmekle kalmayıp, aynı zamanda köken toplumlarıyla bağlarını koruyarak ulus-ötesi aidiyetler geliştirdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda göç, yalnızca demografik bir olgu değil, aynı zamanda kimliklerin yeniden inşası sürecidir. Appadurai'nin (1997) küresel kültürel akışlar yaklaşımı da göçün, modern dünyada kültürlerarası etkileşimi, bilgi ve sermaye dolaşımını hızlandıran temel bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Göç Kavramı

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak, farklı dönemlerde değişen ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel dinamikler doğrultusunda farklı biçimlerde tezahür etmiş, günümüzde ise küreselleşmenin etkisiyle daha karmaşık ve çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır. En genel anlamıyla göç, bireylerin ya da toplulukların bulundukları yerden başka bir mekâna, kalıcı veya geçici, gönüllü ya da zorunlu, yasal ya da yasa dışı yollarla hareket etmesi sürecini ifade etmektedir. Ancak bu basit tanım, göçün yalnızca mekânsal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda toplumsal yapıları dönüştüren, bireylerin kimliklerini yeniden şekillendiren ve uluslararası ilişkiler üzerinde belirleyici etkiler yaratan bir olgu olduğu gerçeğini açıklamaya yetmez. Bu nedenle göç kavramının kapsamı, yalnızca nüfus hareketleriyle sınırlı olmayıp, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel yeniden yapılanma süreçlerini de içermektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999).

Göç kavramı tarihsel süreçte farklı perspektiflerden ele alınmıştır. Erken dönem yaklaşımlar göçü daha çok demografik bir olgu olarak, nüfus hareketleri bağlamında değerlendirmiştir. Robert Park'ın (1914) asimilasyon kuramı çerçevesinde göç, göç eden grupların zamanla ev sahibi toplumla bütünleşmesiyle sonuçlanacak geçici bir aşama olarak tanımlanmış; göçmenlerin kültürel uyum süreci toplumsal istikrarın kaçınılmaz bir parçası kabul edilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda Portes ve Zhou'nun (1993) "parçalı asimilasyon" yaklaşımı, göçmenlerin farklı toplumsal ve ekonomik koşullara bağlı olarak farklı yönelimler geliştirdiğini, tek bir asimilasyon modelinin göçün karmaşık doğasını açıklamada yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede göç, yalnızca bir yer değiştirme değil, çok katmanlı toplumsal süreçlerin kesişiminde ortaya çıkan bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır.

Göç kavramının açıklanmasında ekonomik boyut da her zaman merkezi bir yere sahip olmuştur. Neo-klasik ekonomi yaklaşımı, göçü bireylerin daha yüksek gelir, istihdam ve refah olanaklarına erişim arayışıyla açıkladığı halde, yapısalcı yaklaşımlar göçü küresel kapitalist sistemin işleyişinin bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Harold Baron'un (1971) siyasal ekonomi perspektifinden geliştirdiği analiz, göçün emek piyasalarının ihtiyaçlarına göre şekillendiğini ve göçmen işçilerin çoğu zaman düşük ücretli, güvencesiz sektörlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu çerçevede göç, yalnızca bireylerin iradi bir tercihi değil, aynı zamanda küresel ekonominin eşitsizlikler üreten yapısının bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.

Göç kavramının toplumsal ve kültürel boyutları da giderek daha fazla önem kazanmıştır. Clifford'un (1994) "diaspora" kavramsallaştırması, göçmenlerin yalnızca yeni topluma uyum sağlayan değil, aynı zamanda kendi kimliklerini, kültürel pratiklerini ve aidiyetlerini farklı bağlamlarda yeniden üreten aktörler olduğunu ortaya koymuştur. Diasporalar, göçün yalnızca bir hareketlilik değil, aynı zamanda küresel ölçekte yeni kimlikler, kültürel melezleşmeler ve ulus-ötesi aidiyetler yarattığını göstermektedir. Benzer şekilde Appadurai'nin (1997) "küresel kültürel ekonomide kopukluklar ve farklılıklar" yaklaşımı, göçmenlerin hareketliliğini küreselleşmenin yarattığı kültürel akışların bir parçası olarak ele almakta ve göçün ulus-devlet sınırlarını aşan yeni toplumsal gerçeklikler ürettiğini göstermektedir.

Göç, yalnızca bireylerin hareketliliği değil, aynı zamanda devletlerin güvenlik, egemenlik ve insan hakları politikalarının kesişiminde şekillenen bir olgudur. Hollifield'in (2000) göçü "liberal paradoks" çerçevesinde açıklayan yaklaşımı, devletlerin bir yandan küresel ekonomiye entegre olmak için emek hareketliliğini teşvik etmek zorunda olduklarını, diğer yandan da ulusal güvenlik ve toplumsal bütünlük kaygılarıyla göçü sınırlamaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Bu çelişki, göçün kavramsallaştırılmasında yalnızca insani değil, aynı zamanda siyasal ve stratejik boyutların da dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Göç kavramının modern anlamda yeniden tanımlanmasında uluslararası kuruluşların ve küresel istatistiklerin katkısı da önemlidir. Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü (UNPD, 2000), göçü demografik değişimlerin önemli bir bileşeni olarak ele almakta ve göçün yaşlanma, iş gücü arzı ve nüfus dengeleri üzerinde belirleyici etkiler yarattığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde Dünya Bankası (2011), göçün

yalnızca bireysel refah düzeyinde değil, aynı zamanda göçmenlerin gönderdikleri döviz transferleri (remittances) aracılığıyla ülkelerin ekonomik kalkınmasına da katkı sağladığını göstermektedir. Chimhowu, Piesse ve Pinder'in (2005) araştırması, göçmenlerin gönderdikleri dövizlerin yoksulluğun azaltılmasında doğrudan bir etki yarattığını, bu nedenle göçün küresel ekonomik eşitsizliklerin dengelenmesinde kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Göçün kavramsallaştırılmasında uluslararası hukuk da belirleyici bir unsurdur. Göçmen, mülteci, sığınmacı, yerinden edilmiş kişi ve vatansız kavramları arasındaki ayrımlar, yalnızca terminolojik değil, aynı zamanda hukuki sonuçlar doğuran kategorilerdir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile birlikte “mülteci” kavramı uluslararası hukuki bir statüye kavuşturulmuş, buna karşın “göçmen” kavramı daha geniş bir hareketlilik kategorisini ifade etmeye devam etmiştir. Türk doktrininde de göç, çoğunlukla iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmakta; iç göç ülke sınırları içerisindeki hareketlilikleri, dış göç ise uluslararası boyutu ifade etmektedir. Ancak küreselleşme çağında bu ayrımın da giderek bulanıklaştığı, özellikle geçici, döngüsel, düzensiz ve zorunlu göç biçimlerinin birbirine geçtiği gözlemlenmektedir (Erder, 2000).

Uluslararası Göçler

Uluslararası göçler, devlet sınırlarını aşan nüfus hareketlerini ifade eden, modern dünya düzeninin en dinamik ve aynı zamanda en tartışmalı olgularından biridir. Bu göç türü, yalnızca bireylerin daha iyi yaşam koşulları arayışıyla gerçekleştirdikleri mekânsal yer değiştirmeleri değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde, devletlerin güvenlik politikalarında, ekonomik yapılarında ve toplumsal kimliklerinde köklü dönüşümlere yol açan çok katmanlı süreçleri kapsamaktadır. Tarihsel olarak uluslararası göçler, sömürgecilik, sanayileşme, küreselleşme ve uluslararası hukuk sistemlerinin gelişimiyle birlikte farklı biçimler almış; günümüzde ise kitlesel hareketlilikler, diasporik yapılanmalar ve transnasyonal topluluklarla birlikte küresel siyasetin en belirleyici dinamiklerinden biri haline gelmiştir (Abadan-Unat, 2002).

Uluslararası göçlerin temelinde ekonomik nedenler önemli bir yer tutmaktadır. Sanayileşme sürecinde Batı Avrupa ülkelerinin işgücü açığını kapatmak üzere Türkiye'den ve diğer çevre ülkelerden işçi kabul etmesi, bu sürecin en somut örneklerinden biridir. Nermin Abadan-Unat'ın (1995) belirttiği gibi, 1960'lı yıllarda başlayan Türk işçi göçü, sadece bireylerin refah arayışıyla değil, aynı zamanda gönderen ve kabul eden devletler arasındaki ikili anlaşmalarla şekillenen bir süreç olmuştur. Bu durum, uluslararası göçlerin yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda devletlerarası işbirlikleri ve ekonomik anlaşmalarla kurumsallaştığını göstermektedir. Bununla birlikte, günümüzde küresel ekonominin yarattığı eşitsizlikler, göçmen işçilerin çoğu zaman düşük ücretli, güvencesiz ve marjinal sektörlerde yoğunlaşmasına neden olmakta, bu da göçün ekonomik boyutunu küresel kapitalizmin yapısal dinamikleriyle bağlantılı hale getirmektedir (Baron, 1971).

Uluslararası göçler aynı zamanda siyasal ve güvenlik boyutlarıyla da değerlendirilmelidir. Savaş, iç çatışma, siyasi baskılar ve etnik temizlik gibi nedenlerle ortaya çıkan zorunlu göçler, modern uluslararası ilişkilerin en kritik meselelerinden birini teşkil etmektedir. Özellikle 20. yüzyıl boyunca yaşanan dünya savaşları, etnik temizlik politikaları ve bölgesel çatışmalar, milyonlarca insanın uluslararası göçe zorlanmasına neden olmuştur. Weiner ve Münz'ün (1997) vurguladığı gibi, göç hareketleri devletlerin dış politikalarını ve güvenlik stratejilerini doğrudan etkilemekte; göçmenler, uluslararası siyasetin öznesi haline gelmektedir. Bu çerçevede mülteci krizleri, yalnızca insani bir sorun değil, aynı zamanda devletlerin sınır politikalarını, diplomatik ilişkilerini ve güvenlik paradigmalarını yeniden şekillendiren bir olgu haline gelmiştir.

Uluslararası göçlerin kültürel ve toplumsal etkileri de dikkate değerdir. Clifford'un (1994) “diaspora” kavramsallaştırması, göçmen toplulukların geldikleri ülkelerde yalnızca uyum sağlamadıklarını, aynı zamanda kimliklerini, kültürel pratiklerini ve aidiyetlerini yeniden üreterek çok katmanlı toplumsal ilişkiler geliştirdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda diasporalar, uluslararası göçlerin en kalıcı ve etkili

sonuçlarından biridir. Appadurai'nin (1997) küresel kültürel ekonomi analizinde belirttiği gibi, göçmenler yalnızca mekânsal hareketlilik yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda küresel kültürel akışların parçası olarak ulus-ötesi kimlikler ve yeni kültürel sentezler üretmektedirler. Bu nedenle uluslararası göç, modern çağda kültürel çoğulculuğun, toplumsal çeşitliliğin ve kimlik müzakerelerinin en önemli kaynağı haline gelmiştir.

Uluslararası göçler aynı zamanda hukuki düzenlemelerle tanımlanan farklı kategorilere ayrılmaktadır. Göçmen, mülteci, sığınmacı, vatansız kişi ve düzensiz göçmen gibi statüler, yalnızca terminolojik değil, aynı zamanda hukuki sonuçları da belirleyen kategorilerdir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mülteci kavramına uluslararası hukukta somut bir tanım kazandırmış, buna karşılık “göçmen” kavramı daha geniş ve çoğu zaman ekonomik veya sosyal nedenlerle yer değiştiren bireyleri ifade etmiştir. BM'nin 2000 tarihli Palermo Protokolleri, özellikle düzensiz göç ve insan ticareti konularında uluslararası işbirliğinin zorunluluğunu ortaya koymuş, göçün güvenlik ve insan hakları boyutlarının birbirinden ayıramayacağını göstermiştir (BM, 2000). Bu bağlamda uluslararası göçler, yalnızca nüfus hareketliliği değil, aynı zamanda hukuki, siyasi ve etik tartışmaların merkezinde yer alan bir olgudur.

Ekonomik küreselleşmenin hızlandığı 20. yüzyılın son çeyreğinde, uluslararası göçlerin finansal etkileri de önem kazanmaya başlamıştır. Dünya Bankası'nın (2011) verilerine göre göçmenlerin gönderdikleri döviz transferleri, birçok gelişmekte olan ülkenin milli gelirinde kritik bir yer tutmakta; yoksulluğun azaltılmasında ve kalkınmanın desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Chimhowu, Piesse ve Pinder'in (2005) çalışması, göçmen havalelerinin sadece ekonomik bir katkı olmadığını, aynı zamanda sosyal yapıları güçlendiren ve toplumsal dayanışmayı artıran bir işlevi olduğunu göstermektedir. Bu durum, uluslararası göçlerin ekonomik etkilerinin yalnızca bireysel refah düzeyinde değil, aynı zamanda ulusal ve küresel kalkınma dinamikleri düzeyinde de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde uluslararası göçler, küreselleşmenin hız kazandırdığı iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde daha görünür ve daha yoğun hale gelmiştir. Portes ve Haller'in (2003) “transnasyonal göç” kavramı, göçmenlerin hem gönderen hem de kabul eden toplumlarla eşzamanlı bağlarını sürdürdüklerini, bu nedenle uluslararası göçlerin artık tek yönlü bir yer değiştirme değil, çoklu aidiyetler ve kimliklerle karakterize edilen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede uluslararası göç, modern çağda hem ulusal devletlerin sınır politikalarını zorlayan hem de küresel kültürel etkileşimleri hızlandıran bir dinamik olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası Hukukta İnsan Hakları ve Göç

Uluslararası hukukta insan hakları ile göç arasındaki ilişkinin kavramsal düzeyde ele alınması, modern dönemde ulus-devletlerin karşı karşıya kaldıkları en temel sorun alanlarından birini teşkil etmektedir. Göç olgusu, bireylerin siyasi, ekonomik, çevresel veya güvenlik temelli nedenlerle sınır aşan hareketliliğini ifade etmekle birlikte, bu hareketlilik süreci bireylerin temel hak ve özgürlükleriyle doğrudan bağlantılıdır. Nitekim 20. yüzyıl boyunca uluslararası toplumun yaşadığı savaşlar, kitlesel mülteci hareketleri ve küreselleşme ile ivme kazanan düzensiz göçler, insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasının göç politikalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda insan hakları hukukunun göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler üzerindeki etkisi yalnızca devletlerin sınır kontrol mekanizmalarıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda bireylerin yaşam hakkı, işkence yasağı, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi en temel haklarının güvence altına alınmasını da kapsamaktadır (Akyürek, 2007).

Uluslararası hukukun temel kaynakları arasında yer alan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi belgeler, göçmenlerin haklarının tanınmasında önemli normatif dayanaklar oluşturmuştur. Bu belgeler, göçmenlerin yalnızca bulundukları ülkenin vatandaşlarına tanınan haklardan faydalanmaları gerektiğini değil, aynı zamanda hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle zorunlu göç hareketlerinde, uluslararası hukuk normlarının uygulanması devletlerin keyfi sınır dışı uygulamalarını engellemekte ve geri göndermeme (non-refoulement) ilkesini uluslararası mülteci hukukunun merkezine yerleştirmektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü bu açıdan mültecilerin statüsünü ve korunma haklarını uluslararası zeminde düzenleyen en temel belgelerden biri olmuştur (Özcan, 2005). Bununla birlikte, insan hakları ile göç arasındaki bağ yalnızca bireylerin korunması boyutunda değil, aynı zamanda devletlerin uluslararası yükümlülükleri bağlamında da ele alınmaktadır. Göçmenlerin sınır aşan hareketlilikleri, devletlerin uluslararası hukukta egemenlik haklarını sınırlandırmakta, çünkü insan haklarının korunması devletin iç hukuk düzeninden bağımsız olarak uluslararası yükümlülükler doğurmaktadır. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, göçmenlerin haklarının korunmasında bireylerin başvuru yollarını uluslararası düzeye taşımış ve ulus-devletlerin sorumluluklarını genişletmiştir. Bu durum, devletlerin göç politikalarını oluştururken yalnızca ulusal güvenlik ve kamu düzeni kaygılarını değil, aynı zamanda bireylerin uluslararası belgelerden doğan haklarını da gözetmeleri gerektiğini ortaya koymuştur (Çiçekli, 2003).

Uluslararası hukukta insan haklarının göç politikaları üzerindeki yansımaları, aynı zamanda küresel düzeyde devletler arası iş birliği ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Göç hareketlerinin karmaşık yapısı, özellikle düzensiz göç ve insan kaçakçılığı gibi alanlarda, uluslararası toplumu ortak normlar üretmeye yönlendirmiştir. Uluslararası Mülteci Örgütü ve Uluslararası Göç Örgütü gibi kuruluşların faaliyetleri, göçün yalnızca güvenlik temelli bir sorun olmadığını, aynı zamanda insani boyutları bulunan bir olgu olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda göçmenlerin korunması, sadece bir ülkenin iç politikasına indirgenemeyecek, küresel ölçekte ortak değerler ve hukuki normlar çerçevesinde ele alınması gereken bir konudur (Algın ve Künçek, 1998).

Türkiye açısından bakıldığında ise insan hakları ve göç ilişkisi, özellikle coğrafi konumunun sağladığı stratejik öneme bağlı olarak, hem bir geçiş ülkesi hem de hedef ülke olması nedeniyle daha da kritik hale gelmektedir. Türkiye, tarihsel süreç boyunca Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'dan yönelen göç dalgalarının merkezinde yer almış ve bu süreçte uluslararası hukukun öngördüğü yükümlülükleri ulusal hukuk sistemiyle uyumlaştırma çabası içinde olmuştur. Bu uyumlaştırma süreci, 6458 sayılı Yabancılar

ve Uluslararası Koruma Kanunu ile somutlaşmış, özellikle insan hakları temelli yaklaşımın iç hukuka entegre edilmesi bakımından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin insan hakları perspektifinden göç yönetimi, aynı zamanda Avrupa Birliği ile yürüttüğü müzakere süreci bağlamında da değerlendirilmektedir. AB'nin göç ve iltica politikalarıyla uyum sağlama çabası, Türkiye'nin göç mevzuatının gelişiminde insan hakları standartlarının belirleyici rol oynadığını göstermektedir (Akkusoğlu, 2006).

Uluslararası göçün çok boyutlu niteliği, devletlerin tek başına çözüm üretemeyeceği sorunları beraberinde getirmiş ve bu nedenle uluslararası kuruluşların varlığı göç yönetiminde hayati bir rol üstlenmiştir. İnsan hakları perspektifinden bakıldığında, göçün etkin biçimde yönetilmesi yalnızca ulusal düzeyde alınan tedbirlerle değil, aynı zamanda devletlerarası iş birliğini kurumsallaştıran mekanizmalarla mümkün olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından milyonlarca insanın zorunlu yer değiştirmesi, kalıcı kurumsal yapıların inşasını zorunlu kılmış; bu dönemde kurulan uluslararası örgütler hukuki normların gelişimine katkı sunarak göç ve insan hakları arasındaki ilişkiyi küresel düzeyde kurumsallaştırmıştır (Mutluer, 2003). Birleşmiş Milletler'in önde gelen aktörleri arasında yer alan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 1950'de kurulmuş ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ile bağlantılı biçimde mültecilerin uluslararası korunmasını üstlenmiştir. Geri göndermeme ilkesini hayata geçirerek zorla geri dönüşleri engellemiş, eğitim ve sağlık gibi temel haklara erişim süreçlerinde etkin rol üstlenmiştir (Özvarış ve Çaman, 2010). Aynı dönemde kurulan Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise başlangıçta Avrupa'daki yerinden edilmiş kişilerin sorunlarına çözüm ararken zamanla küresel ölçekte etkinliğini artırmış, düzensiz göçle mücadele, gönüllü geri dönüş, entegrasyon programları ve insan ticaretine karşı projeler geliştirmiştir (Akgür, 1997). Avrupa Birliği de özellikle 1990'lardan itibaren göç yönetiminde önemli bir kurumsal aktör haline gelmiş, bir yandan sınır güvenliği ve kontrol politikalarını güçlendiren Frontex gibi kurumlarla güvenlik eksenli yaklaşımı benimserken, diğer yandan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Temel Haklar Şartı çerçevesinde mülteci haklarını gündemde tutmuştur (Aykaç ve Yertüm, 2006). Uluslararası kuruluşların katkıları yalnızca devletlerarası düzeyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sivil toplum örgütleri ve uluslararası kamuoyunun katılımını da teşvik etmiş, insani yardım faaliyetleriyle göçmenlerin temel ihtiyaçlara erişimini kolaylaştırmıştır (Delice ve Yaşar, 2014). Türkiye özelinde ise 2011 Suriye kriziyle birlikte UNHCR, IOM ve AB kurumlarıyla iş birliği daha da belirginleşmiş, finansal ve teknik destek mekanizmaları güçlenmiş ve 2016 AB-Türkiye Mutabakatı ile bu iş birliği somut bir çerçeveye oturmuştur (Eren ve Çakran, 2017). Bu süreçte UNHCR, IRO gibi savaş sonrası örgütlerin mirası üzerine inşa edilen uluslararası göç rejimi; IOM ve ICMPD gibi kurumların katkılarıyla günümüzde daha kapsamlı bir boyut kazanmış, düzensiz göç, sınır yönetimi, iltica ve entegrasyon konularında devletlerarası koordinasyonu sağlayarak küresel göç yönetişiminin temel dayanaklarından biri haline gelmiştir (Doğan, 1988; Karpat, 2003; Sağlam, 2006; Eren ve Çakran, 2017).

Uluslararası Sözleşmeler

Uluslararası göç hukukunun temelini oluşturan uluslararası sözleşmeler, devletlerin egemenlik hakları ile bireylerin insan hakları arasındaki hassas dengeyi düzenleyen en önemli araçlardır. Göç, tarih boyunca farklı nedenlerle gerçekleşmiş olsa da modern uluslararası hukuk bağlamında göçmenlerin ve mültecilerin korunması özellikle 20. yüzyılda yaşanan savaşlar, kitlesel nüfus hareketleri ve sömürgecilik sonrası gelişen yeni siyasi yapılar sonucunda sistematik bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte uluslararası toplum, bireylerin keyfi uygulamalardan korunması, insan onurunun güvence altına alınması ve göç akımlarının uluslararası hukuk ilkelerine uygun şekilde düzenlenmesi amacıyla çeşitli sözleşmeler kabul etmiştir. Bu sözleşmeler, yalnızca mülteci ve göçmenlerin haklarını belirlemekle kalmamış, aynı zamanda devletlerin uluslararası yükümlülüklerini tanımlayarak göçün yönetimini hukuki bir zemine oturtmuştur (Peker ve Sancar, 2005). Bu bağlamda en önemli dönüm noktalarından

biri, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü olmuştur. İkinci

Dünya Savaşı'nın ardından hazırlanan bu metinler, zulüm gören bireylerin korunmasını uluslararası bir norm haline getirmiştir. 1951 Sözleşmesi mülteciyi, “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulüm görme tehlikesi altında bulunan kişi” olarak tanımlamış ve bu kişilerin korunmasını devletlerin yükümlülüğü altına almıştır. Daha sonra 1967 Protokolü ile sözleşmenin zaman ve coğrafya sınırlamaları kaldırılmış, mülteci koruması evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu belgeler, günümüzde hala uluslararası mülteci hukukunun temelini oluşturmaktadır. Ancak devletlerin güvenlik kaygıları ile insan hakları yükümlülükleri arasındaki gerilim, bu sözleşmelerin uygulanmasında sürekli tartışmalara yol açmaktadır (Akyürek, 2007).

Uluslararası göç hukukunda önemli bir diğer normatif dayanak, 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve onu izleyen 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'dir. Bu belgeler, göçmenlerin ve mültecilerin yalnızca yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik gibi temel haklarının değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik haklarının da korunması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece göçmenlerin korunması yalnızca sığınma hakkına indirgenmemiş, insan haklarının bütüncül çerçevesi içinde değerlendirilmiştir. Bu durum, göç politikalarının yalnızca sınır güvenliğiyle ilgili değil, aynı zamanda sosyal uyum, entegrasyon ve ayrımcılıkla mücadele gibi alanları da kapsamı gerektiğini göstermektedir (Pazarcı, 1999).

Avrupa kıtası açısından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, göçmenlerin haklarının korunmasında özel bir öneme sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, içtihatları aracılığıyla devletlerin sınır dışı ve geri gönderme uygulamalarını denetlemiş, işkence yasağı ve yaşam hakkı ilkeleri gereğince göçmenlerin geri gönderildikleri ülkelerde karşılaşılabilecekleri riskleri dikkate almıştır. Bu yaklaşım, geri göndermeme (non-refoulement) ilkesinin yalnızca mülteci hukuku kapsamında değil, insan hakları hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde de uygulanması gerektiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, göçmenlerin korunması bakımından bağlayıcı bir uluslararası mekanizma işlevi görmüş ve ulusal politikaların üzerinde bir denetim sağlamıştır (Çiçekli, 2003).

Uluslararası sözleşmeler yalnızca mültecilerin korunmasına odaklanmamış, aynı zamanda göçmen işçilerin haklarını da düzenlemiştir. 1990 tarihli “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme” bu açıdan önemlidir. Sözleşme, göçmen işçilerin hem düzenli hem de düzensiz statüde bulunsalar dahi insan onuruna uygun koşullarda çalışmaları gerektiğini, aile birliğinin korunmasını ve temel hizmetlere erişimlerinin sağlanmasını hükme bağlamıştır. Ancak bu sözleşmeye taraf olan devlet sayısı görece azdır; özellikle göç alan Batı ülkelerinin çoğu henüz taraf olmamıştır. Bu durum, göçmen işçilerin korunmasında uluslararası normların evrenselleşmesinde ciddi zorlukların bulunduğunu göstermektedir (Sever, 2009).

Avrupa Birliği çerçevesinde ise Amsterdam Antlaşması ve sonrasında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, göç ve iltica politikalarını Birlik düzeyinde ortaklaştırmıştır. Bu belgelerle birlikte göç ve iltica konuları AB'nin kurumsal öncelikleri arasına girmiş, sınır güvenliği, vize politikaları, geri kabul anlaşmaları ve mülteci kabul prosedürleri ortak bir hukuki çerçevede düzenlenmiştir. Bununla birlikte AB'nin göç politikalarının çoğu zaman güvenlik odaklı olduğu ve insan hakları normları ile gerilim yaşadığı da bilinmektedir. Ancak söz konusu antlaşmalar, göçün yalnızca ulusal düzeyde değil, ulusüstü bir zeminde de hukuki düzenlemelere konu olması gerektiğini göstermiştir (Aykaç ve Yertüm, 2006).

Türkiye açısından bakıldığında, uluslararası sözleşmeler göç politikalarının belirlenmesinde hem tarihsel hem de güncel süreçlerde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama ile taraf olmuş, yalnızca Avrupa'dan gelen mültecilere koruma sağlamayı kabul etmiştir. Ancak 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte uluslararası sözleşmelerin getirdiği yükümlülükler büyük ölçüde ulusal hukukla uyumlu hale getirilmiştir. Ayrıca Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olarak, göçmenlerin ve

mültecilerin korunmasında uluslararası yargı denetimini kabul etmiştir. Bu durum, göç politikalarının yalnızca ulusal iradeye dayalı değil, aynı zamanda uluslararası hukukun bağlayıcı normlarıyla uyumlu bir çerçevede yürütülmesini zorunlu kılmaktadır (Eren ve Çakran, 2017).

Türkiye'nin Göç Mevzuatı ve Politikaları

Tarihsel Süreçte Türkiye'nin Göç Politikaları

Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel seyri, yalnızca demografik hareketliliklerin bir yansıması değil, aynı zamanda devletin ulus-inşa projeleri, güvenlik kaygıları, uluslararası konjonktür ve sosyo-ekonomik dönüşümlerle şekillenen çok katmanlı bir süreç olarak okunmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, imparatorluğun çözülme süreciyle birlikte yaşanan kitlesel göçler, tehcirler ve mübadeleler, Anadolu coğrafyasını hızla dönüştürmüş; Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan siyasal çalkantılar, milyonlarca kişinin yerinden edilmesine yol açmıştır. Bu süreçte Anadolu, özellikle Müslüman nüfus için bir sığınma merkezi haline gelmiş, gayrimüslim toplulukların ise göç, tehcir veya zorunlu sürgünlerle bölgeden uzaklaştırılması, yeni kurulacak devletin etno-dinsel yapısının homojenleşmesine zemin hazırlamıştır. Clifford'un (1994) diasporaların kimlik ve aidiyet süreçlerine ilişkin tespitleri, bu dönemdeki zorunlu göçlerin yalnızca mekânsal hareketlilikle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda yeni toplumsal hafıza ve diaspora kimliklerinin oluşumuna yol açtığını göstermektedir. Lozan Antlaşması çerçevesinde gerçekleştirilen 1923 Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi, yaklaşık 1,2 milyon Ortodoks Rum'un Yunanistan'a, 500 binden fazla Müslüman Türk'ün ise Türkiye'ye yerleştirilmesiyle, göçün ulus-devlet inşasında “nüfus mühendisliği” işlevi üstlendiğinin paradigmatic bir örneği olmuştur (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Abadan-Unat, 2002).

Erken Cumhuriyet döneminde göç, modernleşme ve ulus-devlet politikalarının araçsal bir uzantısı olarak kurgulanmıştır. İskân Kanunu ve benzeri düzenlemeler aracılığıyla göçmenler, tarımsal üretimi artırmak ve güvenlik açısından stratejik görülen bölgeleri desteklemek amacıyla Anadolu'nun farklı bölgelerine yönlendirilmiş, etnik ve dinsel çeşitliliğin azaltılması hedeflenmiştir. Bu dönemde göç, ekonomik kalkınmanın ötesinde ulusal kimliğin homojenleştirilmesi ve “makbul vatandaş” tipinin yaratılması için kullanılan bir araç haline gelmiştir (Abadan-Unat, 1995). Ancak Türkiye, bu dönemde yalnızca göç alan değil, aynı zamanda sınırlı da olsa göç veren bir ülke olmayı sürdürmüş, ekonomik nedenlerle yurtdışına yönelen küçük ölçekli hareketlilikler yaşanmıştır (İçduygu, 1996).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin göç politikaları, özellikle Avrupa ile kurulan işgücü göçü ilişkileriyle yeni bir boyut kazanmıştır. 1960'lı yıllarda Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkeleriyle imzalanan işgücü anlaşmaları, kısa sürede kitlesel göç hareketlerine dönüşmüş; “misafir işçi” olarak tanımlanan bu hareketlilik, Türkiye açısından işsizliği azaltma, döviz girdisi sağlama ve ekonomik kalkınmayı destekleme amacı taşımıştır. Ancak göçün kalıcı hale gelmesi, yalnızca ekonomik değil sosyo-kültürel dönüşümleri de beraberinde getirmiş, Abadan-Unat'ın (1995) vurguladığı gibi, konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa evrilen bir göç rejiminin temelleri atılmıştır.

1980 sonrası dönemde Türkiye'nin göç deneyimi köklü bir değişim geçirmiştir. Ülke, emek göçü veren kimliğini korurken aynı zamanda Ortadoğu'daki savaş ve krizler nedeniyle göç alan bir ülkeye dönüşmüştür. İran-Irak Savaşı, Afganistan'daki çatışmalar, 1988 Halepçe Katliamı ve 1991 Körfez Savaşı, Türkiye'ye kitlesel sığınmaları beraberinde getirmiş; bu gelişmeler, ülkenin göç politikalarının yalnızca işgücü hareketliliğine değil, insani krizlere de yanıt verecek biçimde yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. İçduygu'nun (1996) belirttiği üzere, Türkiye bu dönemde giderek “transit ülke” konumuna yerleşmiş, Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya yönelen düzensiz göç yollarının kavşak noktasına dönüşmüştür. Koser (2001) ve Salt'ın (2000) da işaret ettiği üzere, insan kaçakçılığı ve göçmen ticareti

ağlarının güçlenmesi, Türkiye'nin güvenlik odaklı göç politikalarını zorunlu hale getirmiştir. Bu süreç, hem ulusal mevzuatta hem de uluslararası işbirliklerinde göç yönetiminin güvenlik eksenli bir çerçeveye oturmasına yol açmıştır.

1990'lı yıllarda göç politikaları, Avrupa Birliği ile ilişkilerin yoğunlaşmasıyla uluslararasılaşmıştır. AB'nin Amsterdam Anlaşması ile göçü ortak politika alanı haline getirmesi, Türkiye'nin aday ülke sürecinde göç politikalarını yeniden düzenlemesini zorunlu kılmıştır. Erder'in (2000) belirttiği gibi, bu dönemde Türkiye'nin göç politikaları “göç veren mi, göç alan mı?” sorusu etrafında şekillenmiş; ülke hem işgücü ihracını sürdürmüş, hem de sığınmacılar ve transit göçmenler için hedef ülke konumuna gelmiştir. Bu dönemde göç politikalarının “güvenikleşme” süreci hızlanmış, düzensiz göç yalnızca insani bir mesele değil, aynı zamanda ulusal güvenlik ve dış politika bağlamında ele alınmıştır (İçduygu ve Keyman, 1999).

2000'li yıllarda Türkiye'nin göç politikaları, uluslararası normatif çerçevelerle daha uyumlu hale gelmiştir. BM'nin Palermo Protokolleri'ne taraf olunması, insan ticaretiyle mücadelede yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiş (BM, 2000), BMMYK ve IOM ile yürütülen projeler gönüllü geri dönüş, mağdur koruması ve kapasite güçlendirme alanlarında kurumsallaşmıştır (Erder ve Kaşka, 2003). Bu dönem, göçün yalnızca güvenlik değil, aynı zamanda insan hakları ve kalkınma perspektifleriyle ele alındığı daha bütüncül bir yaklaşımın gelişmesini sağlamıştır.

2011'de başlayan Suriye iç savaşı, Türkiye'nin göç politikalarında paradigmatik bir kırılma yaratmıştır. Arap Baharı'nın Suriye'de silahlı çatışmaya dönüşmesi, devlet otoritesinin zayıflaması ve çok aktörlü savaş ortamı, milyonlarca Suriyeliyi ülke içinde yerinden etmiş ve milyonlarcasını da komşu ülkelere yöneltmiştir. Coğrafi yakınlığı ve tarihsel bağları nedeniyle Türkiye, bu göçün en yoğun biçimde yöneldiği ülke haline gelmiştir (BMMYK, 2001). Başlangıçta “açık kapı” politikasıyla insani koruma sağlanmış, ancak 1951 Sözleşmesi'ne koyulan coğrafi sınırlama nedeniyle Suriyeliler mülteci değil “geçici koruma” statüsüyle kabul edilmiştir (Eren ve Çakran, 2017). Kısa sürede sayıları milyonları aşan bu nüfus, Türkiye'yi dünyanın en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi konumuna getirmiştir (BMMYK, 2002). Dünya Bankası (2011) verileri, bu kitlesel göçün maliyetinin milyarlarca dolara ulaştığını ortaya koymuş, göçün insani boyutunun yanı sıra ekonomik sürdürülebilirlik sorunlarını da gündeme taşımıştır.

Suriye'den gelen göç, düzensiz göçten farklı olarak uluslararası literatürde “kitlesel akın” kategorisine girmiştir (UGÖ, 2002). Bu akın, Türkiye'yi küresel sorumluluk paylaşımı tartışmalarının merkezine yerleştirmiş; ancak çoğu durumda ülke uluslararası toplum tarafından yalnız bırakılmıştır. 2016 Türkiye-AB Mutabakatı, göçün dış politika aracı olarak kullanılmasının yanı sıra, Türkiye'nin göç rejiminin uluslararası sistemle daha fazla bütünleşmesinin de bir yansıması olmuştur (Weiner ve Münz, 1997). Krizin güvenlik boyutu sınır güvenliği, düzensiz geçişler ve radikalleşme riskleri çerçevesinde öne çıkarken; sosyo-kültürel düzeyde, başlangıçta misafirperverlik ve dayanışma söylemleriyle tanımlanan toplumsal algılar, zamanla yabancı düşmanlığı ve toplumsal gerilimlere evrilmiştir (Hayter, 2000). Suriyelilerin eğitim, sağlık, barınma ve istihdama erişiminde yaşanan sorunlar, entegrasyon politikalarının eksikliklerini gözler önüne sermiştir.

Sonuç olarak Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel gelişimi, imparatorluk bakiyesinden ulus-devlet inşasına, işgücü göçünden kitlesel akınlara ve transit ülke kimliğinden hedef ülke konumuna uzanan çok boyutlu bir dönüşümü ifade etmektedir. İçduygu ve Sirkeci'nin (1999), Abadan-Unat'ın (1995; 2002), Erder'in (2000) ve diğer araştırmacıların vurguladığı üzere, göç politikaları tarihsel olarak yalnızca demografik düzenlemeler değil, aynı zamanda ulusal kimlik, güvenlik, uluslararası ilişkiler ve toplumsal bütünleşme süreçlerinin kesişim noktasında şekillenmiş; Türkiye'nin küresel göç rejimindeki konumunu belirleyen en temel faktörlerden biri olmuştur.

Türkiye'nin Güncel Göç Mevzuatı

Türkiye'nin güncel göç mevzuatı, tarihsel olarak nüfus politikaları ve ulusal kimlik inşası ekseninde biçimlenen erken dönem yasal mirasın, 2000'ler itibarıyla artan düzensiz ve kitlesel hareketlilikler, Türkiye'nin eşzamanlı "transit" ve "hedef" ülke konumuna yerleşmesi ve Avrupa Birliği ile ilişkilerin derinleşmesi karşısında yeniden yapılanmasıyla ortaya çıkan çok katmanlı bir sentezdir. Bu sentezin normatif omurgasını, 2013'te kabul edilip 2014'te yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) oluşturmaktadır. YUKK, dağınık ve çoğu kez güvenlik merkezli ad hoc tedbirlerin yerini alan bütüncül bir kodifikasyon sunarak, göç ve iltica alanında hem kurumsal kapasiteyi hem de hak güvencelerini sistematik bir çerçeveye bağlamıştır (İçduygu ve Keyman, 1999). Kanun, yabancıların Türkiye'deki varlığını tanımlayan temel statüleri ayrıntılandırmış; kısa ve uzun dönem, aile, öğrenci, insani ve insan ticareti mağduru ikamet izinlerini yeknesaklaştırarak idari uygulamalarda öngörülebilirliği artırmış, uluslararası koruma alanında ise mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma kategorileri üzerinden prosedürel netlik yaratmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlamanın sürdürülmesi nedeniyle, Avrupa dışından gelenlerin "mülteci" olarak tanınmaması; bu kişilere şartlı mülteci veya ikincil koruma statülerinin işletilmesi, ülkenin jeopolitik konumu ve güvenlik kaygılarıyla uyumlu ihtiyatlı yaklaşımın normatif zemine taşındığını göstermektedir (Abadan-Unat, 2002). YUKK'un en görünür kurumsal yeniliği, İçişleri Bakanlığı'na bağlı özerk bir idari yapı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) tesisidir. Kayıt, başvuru değerlendirme, geri gönderme merkezlerinin yönetimi ve uyum politikalarının koordinasyonunun bu çatı altında toplanması, göç yönetiminde dairesel, parçalı süreçleri rasyonelleştirirken, güvenlik odaklı reflekslerin hukuki-idari bir rejim içinde sınırlandırılmasına hizmet etmiştir (Weiner ve Münz, 1997). Kanunun açıkça içselleştirdiği geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi, işkence, insanlık dışı muamele veya ölüm cezası riski altındaki kişilerin sınır dışı edilmesini yasaklayarak ulusal düzlemde insan hakları hukukuyla yakınsamanın güçlü bir göstergesi olmuş; ne var ki uygulamada geri gönderme merkezlerindeki koşullar, idari gözetimin yargısal denetimi ve sınır dışı prosedürlerine etkili erişim gibi başlıklarda süregelen eleştiriler, norm ile pratik arasındaki gerilimin devam ettiğini ortaya koymuştur (Cornelius, 2001).

2011 sonrasında Suriye kaynaklı kitlesel akının yönetilmesi, mevzuatın kriz anlarına verdiği hukuki yanıt kapasitesini sınavan en kritik eşikti. YUKK'un 91. maddesine dayanılarak inşa edilen Geçici Koruma rejimi ile 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği, bireysel statü belirleme usullerinin işlemeyeceği ölçeklerde topluca korumayı mümkün kılmış; eğitim, sağlık, sosyal yardım ve belirli koşullarda çalışma iznine geçiş gibi hak alanlarını düzenleyerek hem ulusal hukukta hem de kurumlar arası koordinasyonda yeknesak bir uygulama zemini üretmiştir (İçduygu, 1996; Abadan-Unat, 2002; UNHCR, 2001). 2016 tarihli ikincil düzenlemelerle geçici koruma altındakilerin çalışma hayatına kayıtlı erişimi kural olarak açılmış, kayıt dışılığın ve emek sömürsünün azaltılması amaçlanmıştır; ancak bürokratik eşikler, işveren davranış kalıpları ve göçmenlerin sosyo-ekonomik kırılganlıkları, düzenlemenin fiili etkisini sınırlamış; Cornelius'un (2001) vurguladığı "beklenmeyen sonuçlar" dinamiği Türkiye örneğinde de tekrarlanmıştır. Buna paralel olarak, non-refoulement ilkesine yapılan açık atıf, savaş ve iç çatışmadan kaçanların güvenli ikametini temellendirirken, zamanla kamuoyundaki gerilimlerin "geri dönüş" siyaseti etrafında yoğunlaşması, geçici koruma mimarisinin entegrasyon boyutu olmaksızın sürdürülebilirliğinin zayıf kaldığını göstermiştir (Weiner ve Münz, 1997; Hollifield, 2000).

Mevzuatın uluslararası boyutunu belirleyen ikinci eksen, Birleşmiş Milletler'in sınır aşan organize suçlara ilişkin Palermo Sözleşmesi ve ek protokollerle (2000) güvence altına alınan normatif çerçevedir. Türkiye'nin bu metinlere taraf olması, göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle mücadelede suç tanımlarının netleşmesi, mağdur tanıma, koruma ve destek hizmetlerinin ikincil mevzuatla kurumsallaşması ve uluslararası adli/idari işbirliğinin güçlendirilmesi gibi alanlarda belirgin bir yakınsama yaratmıştır (BM, 2000). Yine de sahadaki uygulamalar geri gönderme merkezleri, sınır dışı prosedürleri ve mağdur koruma mekanizmalarında niteliksel farklılıklar üretebilmekte; bu durum, norm-pratik mesafesinin kapatılması için bağlayıcı standardizasyon ve izleme kapasitesini önceleyen yeni

revizyonlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Avrupa Birliği ile ilişkiler, özellikle 2016 Türkiye-AB Mutabakatı ve geri kabul düzenekleri üzerinden, mevzuatın “dışsal” uyum baskılarını artırmış; sınır yönetimi, biyometrik kayıt, bilgi sistemleri entegrasyonu ve düzensiz göçün engellenmesine dönük teknik-idari araç setinin hızla genişlemesine yol açmıştır. Bu entegrasyon, bir yandan mevzuatın uluslararası sistemle uyumunu derinleştirirken, diğer yandan göç yönetişiminin “güvenlikleşmesi” yönündeki eleştirileri de beslemiştir (Hollifield, 2000). Nitekim AB müktesebatıyla yakınsama, hak temelli normların içselleştirilmesi kadar, sınır rejimlerinin sertleşmesine ve caydırıcılık retoriğinin kurumsal dile sızmasına da aracılık edebilmektedir.

Güncel çerçevenin işlerliğini sağlayan ikincil mevzuat katmanı, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin öngördüğü hak ve yükümlülükleri operasyonelleştiren, kurumlar arası işleyişi standartlaştıran ve uygulama boşluklarını daraltmayı hedefleyen ana taşıyıcıdır. İkamet izinlerine ilişkin usul ve esasları ayrıntılandıran düzenlemeler, idarenin takdir alanını yargısal denetime açık, ölçülü ve gerekçeli karar standardına yaklaştırmış; çalışma izni, sosyal haklara ve sağlık hizmetlerine erişim gibi alanlarda ortaya konan normatif harita, göçmenlerin gündelik hayatını doğrudan biçimlendiren somut güvenceler üretmiştir (Cornelius, 2001). Geçici korumaya eşlik eden uygulama metinleri, özellikle çocukların eğitime devamı ve birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim gibi alanlarda insanî boyutu görünür kılmış; ancak entegrasyonun orta-uzun vadeli mimarisinin sınırlı kalması, “geçicilik” varsayımı sürdürüldükçe yapısal kırılganlıkların derinleştiğini göstermiştir. Bu noktada, Dünya Bankası'nın Türkiye'nin göç yönetimine ilişkin mali yük ve ekonomik etkileri vurgulayan analizleri, mevzuatın sadece hak ve güvenlik dengesi üzerinden değil, aynı zamanda mali sürdürülebilirlik ve ekonomik bütünleşme parametreleri üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (World Bank, 2013).

Son kertede, Türkiye'nin güncel göç mevzuatı, bir yandan uluslararası insan hakları normlarıyla uyumu ve kurumsal kapasiteyi artıran bir yönetsel rasyonaliteye yaslanırken, diğer yandan jeopolitik konjonktür, AB ile ilişkilerin çok katmanlı doğası ve iç siyasetin güvenlik merkezli söylem alanı nedeniyle kırılgan dengeler üzerinde yükselmektedir. YUKK'un normatif omurgası, Geçici Koruma'nın kriz anlarına özgü insani yanıt kapasitesi ve ikincil mevzuatın uygulama mantığı birlikte okunduğunda, mevzuatın güçlü yanlarının hak güvencelerini içselleştirme, prosedürel öngörülebilirlik ve kurumsallaşma olduğu; zayıf halkalarının ise entegrasyonun stratejik tasarımı, idari gözetim ve geri gönderme süreçlerinde etkili yargısal denetim, uygulama birliği ve sosyal politika boyutunun kurumsal göç rejimiyle yeterince eklemlenememesi olduğu görülmektedir. Bu nedenle, güvenlik ile haklar arasındaki klasik ikiliği aşan, entegrasyonu sosyal uyum, emek piyasasına adil erişim ve yerel hizmet kapasitesiyle birlikte düşünen, uluslararası yük paylaşımını bağlayıcı mekanizmalarla güçlendiren ve yargısal standartları uygulamada da tutarlı kılan bir mevzuatın evrimi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel göç rejimindeki merkezi konumunu sürdürülebilir kılmanın asgari koşulu olarak belirlemektedir (İçduygu ve Keyman, 1999; Abadan-Unat, 2002; Weiner ve Münz, 1997; Hollifield, 2000; Cornelius, 2001; UNHCR, 2001; World Bank, 2013; BM, 2000).

Türk Yargı Kararlarında Göç Hukuku Uygulamaları

Türkiye'de göç hukukunun uygulanışı, salt normatif metinlerin lafzî okumasıyla sınırlanamayacak ölçüde yargısal içtihat tarafından şekillenen, çok katmanlı bir alan olarak tezahür etmektedir. Özellikle 2013'te yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) sonrasında, yüksek yargı organlarının ve ilk derece idare mahkemelerinin ürettiği karar birikimi, normların ne şekilde yorumlandığını, idarenin takdir alanının hangi sınırlar içinde kabul edildiğini ve bireysel hak güvencelerinin nasıl somutlaştığını ortaya koyan kurucu bir referans çerçevesi işlevi görmektedir. Bu bağlamda Danıştay, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve Yargıtay'ın yanı sıra idare mahkemeleri, göç hukukunun ulusal güvenlik, kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçeleri ile temel hak ve özgürlükler arasındaki kırılgan dengeyi tesis eden başlıca aktörlerdir. Cornelius'un (2001) göç kontrollerinin “beklenmeyen sonuçları”na ilişkin tespitleri, Türkiye pratiğinde de yankı bulmakta; yargı, göçmenlerin

güvenliği ve insan onuru ile devletin egemenlik ve güvenlik iddiaları arasında normatif bir ara buluculuk üstlenmektedir.

Danıştay içtihadı, özellikle sınır dışı etme (deportation), Türkiye'ye giriş yasağı ve idari gözetim (administrative detention) kararlarında idarenin yetki kullanımını hukuk devleti ilkesiyle sınırlandıran temel ilkeleri kristalize etmiştir. Mahkeme, non-refoulement (geri göndermeme) ilkesini—YUKK'un açık hükümleri ve uluslararası hukukun emredici normlarıyla uyumlu şekilde—olayın somut koşullarına uygulanabilir, delil temelli bir değerlendirme standardı hâline getirmiştir. Geri gönderme kararlarının denetiminde, başvuru sahibinin gönderileceği ülkede işkence, insanlık dışı muamele veya ölüm cezası riski bulunduğu dair “makul şüphe” doğuran veriler ortaya konduğunda, işlemin iptaline gidilmesi; devletin kamu düzeni iddialarının, insan haklarının çekirdek alanına ilişkin mutlak yasaklar (özellikle işkence yasağı) karşısında tali nitelikte değerlendirilmesi, bu standardın omurgasını oluşturur (BM, 2000). Danıştay ayrıca, ikamet izninin reddi/iptali, vatandaşlığa alınma ve vatandaşlığın kaybettirilmesi işlemlerinde idarenin “soyut güvenlik” gerekçelerine dayanarak keyfî tasarrufta bulunamayacağını; her kararın somut, güncel ve ölçülü gerekçelerle desteklenmesi, delil serbestisi sınırlarının ise hukukî öngörülebilirlik ve denetlenebilirlik ilkeleriyle çevrilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca bireysel uyumsuzlukları çözen teknik kararlar toplamı değil, idari pratiği yönlendiren, içtihat birliğini güçlendiren ve hak güvencelerini kurumsallaştıran bir normatif çerçeve üretmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin göç hukukuna etkisi, 2012'de yürürlüğe giren bireysel başvuru yoluyla niteliksel bir sıçrama kaydetmiştir. AYM, idari gözetimin anayasal güvenceler ışığında sınırlandırılması bakımından belirleyici bir içtihat hattı inşa etmiş; özgürlükten yoksun bırakmanın yalnızca kanunî dayanakla, zorunluluk ve ölçülülük ilkelerine uygun ve makul sürelerde uygulanabileceği; yargısal denetime erişimin gecikmeksizin ve etkili şekilde sağlanması gerektiği yönündeki kararlarıyla (Anayasa m. 19) uygulamadaki keyfilikleri törpülemiştir. Bu çizgi, Cornelius'un (2001) işaret ettiği üzere, kontrol politikalarının öngörülme yan etkilerini hukukî sınırlara çeken bir fren mekanizması işlevi görür. Sınır dışı süreçlerinde ise AYM, yaşam hakkı (m. 17), işkence ve kötü muamele yasağı (m. 17/3) ve özel/aile hayatına saygı (m. 20) ekseninde non-refoulement ilkesini pozitif yükümlülüklerle somutlaştırmakta; gönderileceği ülkede ciddi zarar riski bulunan ya da aile birliği ağır şekilde zedelenebilecek bireyler bakımından yürütmenin durdurulması ve ihlal tespitleriyle etkili bir koruma standardı tesis etmektedir. Bu yaklaşım, 1951 rejiminin amacına ve BM'nin 2000 tarihli Palermo Protokolleri'ne (insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı) paralel bir içtihat rasyonelitesini görünür kılar (BM, 2000).

AYM'nin aile ve özel hayat merkezli kararları, diaspora ve aidiyet çalışmalarının (Clifford, 1994) işaret ettiği toplumsal bağların ve yerleşiklik ilişkilerinin, yabancının “salt statü”sünü aşan bir hak süjesine dönüşmesindeki rolünü hukukî zeminde tanıır. Uzun süre Türkiye'de yaşayan, evlilik ve ebeveynlik bağları kurmuş kişiler hakkında tesis edilen sınır dışı veya ikamet işlemlerinde, aile birliğinin korunması üstün bir anayasal değer olarak değerlendirilmekte; ölçülülük ilkesinin alt unsurları olan elverişlilik, gereklilik ve orantılılık, idarenin takdir alanını daraltan denetim parametrelerine dönüşmektedir. Çocukların üstün yararı bakımından verilen kararlar devletin pozitif yükümlülüklerini açıkça hatırlatır; uyum politikalarının kâğıt üzerinde kalmaması için idareye maddi ve usulî ödevler yükler (Hayter, 2000). AYM'nin bu içtihadı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 3., 5. ve 8. madde odaklı yerleşik yaklaşımıyla uyumlu bir paralel yorum pratiğine yaslanmakta; Hollifield'in (2000) işaret ettiği “egemenlik–uluslararası hukuk” geriliminde, hak merkezli bir denge arayışını kurumsallaştırmaktadır.

Yargıtay kararları, göçün cezai boyutlarına ilişkin içtihadı sistematize ederek ceza siyaseti ile mağdur hakları arasındaki ilişkiyi derinleştirmektedir. Mahkeme, Palermo çerçevesine uygun suç tanımlarını titizlikle uygularken, mağdur tanıma ve koruma süreçlerinde kırılgan grupların (kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere) özel durumlarını görünür kılan bir hassasiyet geliştirmiştir. Bu çizgi, Cornelius'un (2001) uyardığı üzere, salt caydırıcı/cezalandırıcı reflekslerin göçmenleri daha kırılgan ve sömürüye açık hâle getirme riskini bertaraf etmeye dönük bir “hak-odaklı ceza” paradigmasına işaret eder.

Böylelikle göçün kriminalleştirilmesi ile göçmenin kriminalize edilmesi arasındaki ayırım netleştirilmekte; ceza adaleti, göç yönetişiminin tamamlayıcı bir insan hakları bileşenine dönüşmektedir.

İdare mahkemeleri düzeyinde, ikamet izinleri, uluslararası koruma statüleri, idari para cezaları ve sınır dışı işlemlerine ilişkin kararlar, yargısal korumanın ilk temas noktası olarak pratikte belirleyici rol oynar. Farklı yargı çevrelerinde ortaya çıkan karar çeşitliliği, başlangıçta içtihat birliğini zayıflatabilse de, Danıştay ve AYM'nin yol gösterici kararlarıyla zaman içinde yeknesaklaşma eğilimi güçlenmektedir. Weiner ve Münz'ün (1997) işaret ettiği yönetim ikilemleri bu karar pratiklerinde de somutlaşmakta; yargısal denetim, bu gerilimi hukuk devleti ilkeleri lehine çözen bir normatif filtre işlevi görmektedir.

Türk yargısının göçmenlerin sosyo-ekonomik haklarına yaklaşımı da belirgin bir dönüşüm sergilemektedir. Çalışma izni, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişime ilişkin davalarda, yabancının “geçici misafir” olmaktan ziyade hak süjesi olarak tanımlanması; idarenin takdirinin, fırsat eşitliği ve ayrımcılık yasağı perspektiflerinden denetlenmesi; ölçülülük ve orantılılık ilkelerinin sosyal politika alanına da taşınması, Hayter'in (2000) “açık sınırlar” tartışmasının pratikteki gerilimlerini dengeleyen bir içtihat yönelimine işaret eder. Bu sayede, göçün yalnızca güvenlik ve kamu düzeni ekseninde değil, toplumsal uyum ve ekonomik katılım boyutlarında da yargısal standartlar geliştirilmekte; hak koruması, göç yönetişimine içkin bir bileşen hâline gelmektedir.

AİHM içtihadıyla kurulan yakın bağ, Türk yargısının uluslararası hak rejimleriyle bütünleşmesinin hem nedeni hem de sonucudur. AİHM'in Türkiye aleyhine verdiği bazı kararlar ihlal tespitleri üzerinden iç hukukta normatif ve kurumsal düzeltmelere yol açmış; etkili başvuru, gecikmeksizin yargısal denetim, otomatik yürütmeyi durdurma ve bireyselleştirilmiş risk analizi gibi usulî güvencelerin içtihadı yerleşmesini teşvik etmiştir (UNHCR, 2001). Bu ortak dil, Hollifield'in (2000) vurguladığı üzere, göçün devlet egemenliğini yeniden hukuk alanına davet eden bir olgu olduğu kadar, ulus-üstü yargısal diyalogla yerleşen bir hak mimarisi olduğunu da teyit eder.

Toplamda bakıldığında, Türk yargı kararları göç hukukunun üç düzlemde kurucu unsuru hâline gelmiştir: (i) **Normatif hizalama:** Non-refoulement, kişi özgürlüğü ve güvenliği, aile ve özel hayatın korunması gibi çekirdek hak alanlarında uluslararası standartlarla paralel içtihat geliştirilmesi (BM, 2000; UNHCR, 2001). (ii) **Kurumsal denge:** İdarenin takdir yetkisinin ölçülülük, gerekçelendirme, delil standardı ve yargısal denetlenebilirlik ilkeleriyle sınırlanması; keyfiliğin önlenmesi; etkin ve hızlı başvuru yollarının tesisi (Cornelius, 2001). (iii) **Yönetişimsel bütünlük:** Güvenlik, kamu düzeni ve kamu sağlığı gerekçelerinin, insan onuru ve hakların çekirdeğiyle çelişmeyecek şekilde dar yorumlanması; sosyal politika ve entegrasyon hedeflerinin yargısal koruma şemsiyesi altına alınması (Weiner ve Münz, 1997; Hollifield, 2000; Clifford, 1994; Hayter, 2000). Bununla birlikte, uygulamada içtihat farklılıkları, kapasite sınırlılıkları ve dönemsel siyasal dalgalanmalar, istikrarlı bir normatif yeknesaklığa ulaşmayı zorlaştırabilmektedir. Yine de yargı, hem hak-odaklı bir denge kurarak göç rejiminin meşruiyetini güçlendirmekte, hem de idarenin eylem ve işlemlerini hukuk devleti ilkeleri doğrultusunda kalibre eden, süreklileşmiş bir denetim mekanizması işlevi görmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin göç yönetiminde sürdürülebilirlik, yalnızca mevzuat mimarisinin niteliğine değil; aynı zamanda, yargının inşa ettiği içtihat ekonomisinin kararlılığına, etkili başvuru yollarının işlerliğine ve uluslararası yargı organlarıyla kurulan diyalogun sürekliliğine bağlı görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın ulaştığı sonuçlar, göç olgusunun Türkiye açısından yalnızca demografik bir hareketlilik değil, aynı zamanda devletin ulusal güvenliği, toplumsal yapısı, ekonomik sürdürülebilirliği ve uluslararası ilişkilerinin merkezinde yer alan çok katmanlı bir olgu olduğunu açık biçimde ortaya

koymuştur. Cumhuriyet öncesi ve erken Cumhuriyet dönemindeki homojenleşme politikalarıyla başlayan tarihsel çizgi, 1980 sonrası düzensiz göç dalgaları ve 2011 sonrası Suriye kriziyle birlikte Türkiye'yi göç yönetiminin küresel ölçekteki en kritik aktörlerinden biri haline getirmiştir. Bu süreç, göç politikalarının güvenlik merkezli bir anlayıştan insan hakları normlarını gözetken daha kurumsal bir yapıya evrilmesini zorunlu kılmış; özellikle 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye'nin göç rejiminde dönüştürücü bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte uygulamada geri gönderme merkezlerinde yaşanan hak ihlalleri, yargısal denetim mekanizmalarının sınırlılıkları, entegrasyon politikalarının yetersizliği ve toplumsal uyum alanında karşılaşılan sorunlar, göç rejiminin etkinliğini sınırlandıran faktörler olarak öne çıkmıştır. Anayasa Mahkemesi ve yüksek mahkeme içtihatları, uluslararası hukuk normlarıyla paralel biçimde, özellikle idari gözetim ve sınır dışı süreçlerinde temel hakların korunması yönünde kritik bir işlev üstlenmiş; böylece Türkiye'nin göç politikalarının yalnızca ulusal güvenlik kaygılarıyla değil, aynı zamanda insan hakları ilkeleriyle de uyumlu yürütülmesi gerektiğini göstermiştir. Ancak bu kararların uygulamaya tam anlamıyla yansımaması, göç yönetiminde normatif çerçeve ile pratik arasındaki uyumsuzluğu gözler önüne sermektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular, göç politikalarının yalnızca hukuki ve idari düzenlemelerle şekillenmediğini, aynı zamanda toplumsal algılar, ekonomik yapılar ve uluslararası ilişkilerle doğrudan bağlantılı olduğunu da göstermektedir. Suriyelilerin Türkiye'deki kalıcılığı arttıkça geçici koruma statüsünün yetersizliği daha görünür hale gelmiş, entegrasyon politikalarının eksiklikleri toplumsal gerilimleri derinleştirmiştir. Bu bağlamda göç, Türkiye açısından yönetilmesi gereken geçici bir kriz olmaktan çıkmış, kalıcı sosyal, ekonomik ve siyasal dönüşümler yaratan bir gerçeklik haline gelmiştir. Türkiye'nin göç rejiminin sürdürülebilirliği, yalnızca yasal düzenlemelerin güçlendirilmesiyle değil, aynı zamanda kurumsal kapasitenin artırılması, entegrasyon politikalarının uzun vadeli perspektiflerle geliştirilmesi, uluslararası iş birliği mekanizmalarının bağlayıcı hale getirilmesi ve toplumsal uyum politikalarının güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Göç olgusunun güvenlik ve insan hakları arasında sürekli yeniden tanımlanan ikili doğası, Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı en temel zorluk olarak ortaya çıkmakta; bu ikilemin aşılması ise bütüncül, insani değerleri merkeze alan ve uluslararası yükümlülüklerle uyumlu bir politika anlayışının hayata geçirilmesine bağlı görünmektedir. Sonuç olarak Türkiye, coğrafi konumu ve tarihsel deneyimleri nedeniyle göçün küresel rejiminde merkezi bir aktör olmaya devam edecek; bu nedenle göç politikalarının insan hakları, güvenlik ve toplumsal uyum boyutlarını birlikte gözetken kapsamlı ve sürdürülebilir bir yaklaşım çerçevesinde geliştirilmesi, gelecekteki en önemli stratejik zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (1995). Turkish migration to Europe. In R. Cohen (Ed.), *The Cambridge survey of world migration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye'de kırsal kesimden kente göç ve bölgelerarası dengesizlik (1970-1993)* (Vol. 201). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Akkusoğlu, D. B. (2006). *Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde yasadışı göç sorunu* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Akyürek, İ. B. (2007). *Mülteci hukuku ve Türkiye uygulaması* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Algin, N., ve Künçek, Ö. (1998). Transboundary population movements: Refugees, environment and politics. *The Turkish Yearbook of International Relations*, XXVIII, 3-13.

Andreas, P. (2001). The transformation of migrant smuggling across the U.S.-Mexican border. In D. Kyle ve R. Koslowski (Eds.), *Global human smuggling*. London: Johns Hopkins University Press.

Appadurai, A. (1997). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Aykaç, M., ve Yertüm, U. (2006). Avrupa Birliği göç politikalarının gelişimi: Misafir işçi kabulünden mülteci akınına. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 70, 1-29.

Baron, H. M. (1971). The demand for black labor: Historical notes on the political economy of racism. *Radical America*, 5(2), 1–20.

BM (2000). Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. United Nations.

BMMYK (2001). *Dünya mültecilerinin durumu: İnsani yardımın elli yılı (2000)*. Ankara: Başkent Matbaası.

BMMYK (2002). Number of world's migrants reaches 175 million mark. *UNHCR Press Release*, 28/10/2002.

Chimhowu, A., Piesse, J., ve Pinder, C. (2005). The socioeconomic impact of remittances on poverty reduction. In S. M. Maimbo ve D. Ratha (Eds.), *Remittances: Development impact and future prospects* (pp. 83–102). Washington, DC: World Bank.

Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, 9(3), 302–338.

Cornelius, W. A. (2001). Death at the border: Efficacy and unintended consequences of US immigration control policy. *Population and Development Review*, 27(4), 661–685.

Çiçekli, B. (2003). Uluslararası terörizm ve uluslararası göç: 11 Eylül sonrası terör tehdidi ve göç kontrol politikalarının terörizmle mücadelede kullanımı. *Avrasya Dosyası*, 9(2), 170-194.

Delice, M., ve Yaşar, M. (2014). Göç ve şiddet suçları ilişkisinin incelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 1-15.

Doğan, S. (1988). *Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen lise öğrencilerinin problemleri* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Erder, S. (2000). Uluslararası göçte yeni eğilimler: Türkiye göç alan ülke mi? *Mübeccel Kıray için yazılar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Eren, V., ve Çakran, Ş. (2017). Mülteci politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.

Hayter, T. (2000). *Open borders*. London: Pluto Press.

Hollifield, J. F. (2000). The politics of international migration: How can we “bring the state back in”? In C. Brettel ve J. Hollifield (Eds.), *Migration theory: Talking across disciplines*. New York: Routledge.

İçduygu, A. (1996). Transit migrants in Turkey. *Boğaziçi Journal*, 10(1–2), 127–142.

İçduygu, A., ve Keyman, E. F. (1999). Globalization, security, and migration: The case of Turkey. *Global Governance*, 6(3), 383–398.

İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde göç hareketleri. In O. Baydar (Ed.), *75 yılda köylerden kentlere* (ss. 263–280). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Karpat, K. (2003). *Türkiye’de toplumsal dönüşüm: Kırsal göç, gecekondü ve kentleşme* (Çev. A. Sönmez). Ankara: İmge Kitabevi.

Koser, K. (2001). The smuggling of asylum seekers into Western Europe: Contradictions, conundrums, and dilemmas. In D. Kyle ve R. Koslowski (Eds.), *Global human smuggling*. London: Johns Hopkins University Press.

Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay

Kitabevi.

Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği sığınma hukuku*. Ankara: USAK.

Özvarış, Ş. B., ve Çaman, K. Ö. (2010). Uluslararası göç ve kadın sağlığı. *Sağlık ve Toplum*, 20(4), 3-13.

Pazarcı, H. (1999). *Uluslararası hukuk dersleri IV* (3. baskı). Ankara: Turhan Yay.

Peker, B., ve Sancar, M. (2005). *Mülteciler ve iltica hakkı*. Ankara: İnsan Hakları Derneği.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-44.

Salt, J. (2000). Trafficking and human smuggling: A European perspective. *International Migration, Special Issue 2000/1*. Oxford: Blackwell Publishers.

Sever, H. (2009). *Yasadışı göçmenlerin profili: İstanbul ili örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

UGÖ. (2002). *Trafficking in migrants*. Quarterly Bulletin, No. 26. Geneva: IOM.

UN (2011a). *World population prospects: The 2010 revision, highlights and advance tables*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

UNHCR (2001). *The state of the world's refugees: Fifty years of humanitarian action*. Oxford: Oxford University Press.

Weiner, M., ve Münz, R. (1997). Migrants, refugees, and foreign policy: Prevention and intervention strategies. *Third World Quarterly*, 18(1), 25-51.

World Bank (2013). *Migration and development brief 20: Migration and remittances unit, development prospects group*. Washington, DC: World Bank.

EXTENDED ABSTRACT

This study undertakes a comprehensive examination of the legal framework of international migration and the evolution of Turkey's migration policies from the late Ottoman period to the present, situating the analysis within the broader nexus of international law, human rights, and security studies. Migration in Turkey has never been a mere demographic phenomenon; rather, it has consistently functioned as a multidimensional process with profound implications for national security, social cohesion, economic sustainability, and foreign policy. The research demonstrates that the migration experience, which began with nation-building strategies and forced population movements in the pre-Republican and early Republican periods, evolved into a far more complex reality following the global and regional transformations of the post-1980 era. During this period, irregular migration emerged as a defining challenge, with Turkey becoming not only a country of emigration but also a significant transit and destination state. The Syrian civil war, beginning in 2011, marked a watershed moment, as Turkey was confronted with one of the largest mass influxes of displaced persons in contemporary history, thereby forcing the state to rethink and reconstruct its migration regime in both normative and institutional terms. The adoption of the Law on Foreigners and International Protection (Law No. 6458) and the subsequent enactment of the Temporary Protection Regulation in 2014 represented decisive milestones in the institutionalization of Turkey's migration governance. These instruments consolidated fragmented legal provisions into a coherent framework, introduced a systematic classification of residence permits, and established the Directorate General of Migration Management as a specialized authority under the Ministry of Interior. Moreover, the incorporation of the principle of non-refoulement into domestic law signified Turkey's alignment with international human rights obligations, despite the continuing limitations imposed by the geographic reservation to the 1951 Geneva Convention. Yet the study also highlights the persistent gaps between legal norms and practical implementation. Deficiencies in

integration policies, structural problems in removal centers, the fragility of judicial oversight, and the inadequate protection of vulnerable groups such as women and children illustrate the challenges of reconciling security imperatives with human rights commitments.

The jurisprudence of the Constitutional Court, particularly through the mechanism of individual application introduced in 2012, has been instrumental in safeguarding fundamental rights by scrutinizing administrative detention, deportation practices, and access to social and family life. Parallel to the jurisprudence of the European Court of Human Rights, the Court's decisions underscore the centrality of liberty, dignity, and family unity in the adjudication of migration-related disputes. Similarly, the case law of the Council of State and the Court of Cassation has shaped administrative practice by limiting arbitrariness in residence permits, naturalization processes, and combating human trafficking and migrant smuggling. Collectively, these judicial interventions demonstrate how Turkey's migration regime is increasingly embedded in the broader corpus of international human rights law, while simultaneously reflecting the tension between state sovereignty and global legal obligations.

The findings of this research underscore that Turkey's migration policies have been continuously reshaped by both domestic imperatives and external dynamics, particularly its relations with the European Union. The EU accession process, the readmission agreements, and the 2016 EU-Turkey Statement have reinforced the dual trajectory of securitization and human rights alignment, while also exposing the asymmetries of burden-sharing in global migration governance. In this respect, Turkey's role as the world's largest refugee-hosting country has positioned it as an indispensable yet contested actor within the international migration regime.

In conclusion, the study asserts that the sustainability of Turkey's migration governance depends on transcending a crisis-management paradigm and adopting a long-term, rights-based approach that harmonizes security concerns with integration strategies. This requires strengthening institutional capacity, developing inclusive social cohesion programs, ensuring the consistent application of judicial safeguards, and fostering binding mechanisms of international cooperation. Migration, as revealed throughout this research, constitutes not only a challenge but also a transformative force shaping Turkey's demographic structure, political agenda, and international standing. The study ultimately contributes to the academic debate by situating Turkey's migration policies within the interplay of law, governance, and human rights, offering a critical lens through which to evaluate the evolving architecture of global migration management.

Ek bilgiler

Çıkar çatışması bilgisi: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek bilgisi: Bu araştırmada herhangi bir destek alınmamıştır.

Etik onay bilgisi: Bu araştırmada etik onay gerekli görülmemiştir.

Katkı oranı bilgisi: Katkı oranı tüm yazarlara eşit olarak dağıtılmıştır.